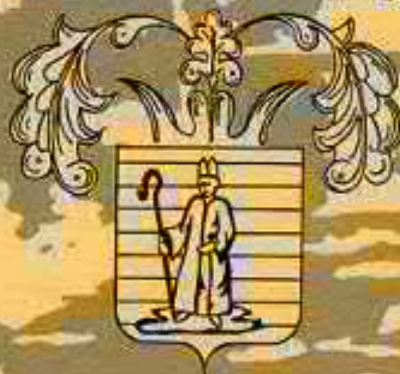

't Vagevenster 23

Heemkundevereniging

BERCHIS-HEEM

**Bestuur Heemkundevereniging
Berchs-Heem:**

Jan van der Burgt
voorzitter
Zicht 7 5351 RG Berghem
tel. 0412-401183

Gerrit Bergers
secretariaat
Hermenegildahof 7 5351 CZ Berghem
tel. 0412-402587

Lambert van Hintum
penningmeester
Clausstraat 5 5351 CJ Berghem
tel. 0412-402515

Riny Gremmen
Zevenbergseweg 31 5351 PG Berghem
tel. 0412-402141

Jan Bon
Heiligenbos 40 5351 SP Berghem
tel. 0412-401131

Ans den Brok
St. Willibrordusstraat 15 5351 ED Berghem
tel. 0412-401214

Dora van Ravensteijn-Schraven
Broekstraat 10 5351 NC Berghem
Tel. 0412-401127

**Redactie
't Vagevenster:**

Jan van den Heuvel
Lambert van Hintum
Gerard Hoeks

Vormgeving: Ria Boeijen

Inleveren kopij:
Heemkamer Oud-gemeentehuis
Burg. van Erpstraat 2

Aanleveren kopij:
Indien mogelijk op diskette, tekst
in Word. Aangeleverd materiaal
wordt geretourneerd.

Leden van de Heemkundevereniging
krijgen 't Vagevenster gratis
thuisbezorgt.

Losse nummers: € 3,75
exclusief verzendkosten

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v. Heemkundevereniging
Berchs-Heem

K.v.K. nr.:
V 219728

**'t Vagevenster nummer 23
oktober 2005**

INHOUD

Van den kromme slip	blz. 2
Thé de Smid	blz. 16
Een "Bergse saldaot" in mei 1940	blz. 20

VAN DE REDACTIE

In dit Vagevenster neemt Antoon Gremmen ons mee naar een niet eens zo ver verleden, waarin hij verhaalt over de lokale gebruiken rond geboorte, doop, huwelijk en overlijden.

De buurvrouw met de krommen errum is al lang vervangen door kraamvisite op afspraak, met kleding of speelgoed voor de jongste telg van het gezin.

Een uitvaart is niet langer een zaak van regelen in- en door de buurt, maar volledig in handen van commerciële ondernemingen. In krap 60 jaar is daarin veel veranderd.

Lambert van Hintum bezocht Thé de Smid.

Hij had geen kruipolie nodig om hem "los" te krijgen want met veel smaak en genoeg verhaalde Thé van vroeger. Over de smidse en het café.

Gerard Hoeks nam, inhakend op de actualiteit rond 60 jaar bevrijding, het initiatief tot een gesprek met één van Berghems laatste tijdens de 2e wereldoorlog actieve militairen, Nol van Oorsouw.

Hij geeft ons een goed beeld van de aanloop en zijn persoonlijke verwickelingen in de roerige meidagen van 1940.

Een boeiend ooggetuigenverslag 65 jaar na dato.

Wij wensen u veel leesplezier.

Van “den Kromme slip (errum), van het “stalrepels tellen” tot de “vriendenbidders” toe.

Gebruiken rond geboorte en doop, verkering en trouwen, dood en begrafenis in het Maasland, op de grens van klei en zand, in vroeger tijden.

Geboorte, trouwen, een gezin stichten en tenslotte jong of oud overlijden raakt de mens in de kern van zijn bestaan.

In dit artikel wil ik ingaan op de gebruiken en rituelen zoals deze rond de eeuwwisseling tot grofweg de vijftiger jaren van de vorige eeuw gebruikelijk waren. Met name “burenhulp en burenplicht” zijn vervaagde begrippen geworden.

Het overlijden van een dierbaar mens is voor familie, vrienden en bekenden natuurlijk nog steeds een zeer ingrijpende gebeurtenis, maar toch op een andere manier dan vroeger. Voor veel mensen is tegenwoordig overlijden het absolute einde, anderen geloven weer in wederopstanding en een zeker voortbestaan na de dood.

Dit onderwerp is zeer persoonlijk. Wat we echter gaan bezien zijn de gebruiken van de gewone boeren en burgers rond geboorten, trouwen en begraven in het verleden.

Geboorten - Dopen

Wanneer er een kind werd geboren en dat gebeurde nogal eens in vroeger tijden, toen alles nog volgens de aloude natuurwetten verliep, mede aangespoord door het geloof, was de eerste zorg dat het kind gedoopt werd. Een kind was, volgens het katholieke geloof belast met de zogenaamde “erfzonde”.

Wanneer het gedoopt was en kwam te overlijden ging het rechtstreeks naar de hemel.

Kinderen die niet gedoopt waren moesten in het “voorgeborchte” verblijven, een katholiek bedacht voorportaal van de hemel.

En gedoopt werd ér! Meestal in de kerk wanneer de omstandigheden niet al te slecht waren, de afstand naar de kerk, het weer niet te bar enz.

Soms werd een kind wanneer het niet in goede gezondheid verkeerde thuis gedoopt. Bij stervensgevaar door de baakster (vroedvrouw) of door een geestelijke. Snelheid was immers geboden.

De doop vond meestal plaats op de eerste of de tweede dag na de geboorte. Het kind werd door buurvrouwen of door de getuigen, peter en meter, naar de kerk gedragen.

Bij grotere afstand ging men met een rijtuig of "rij-karke" soms met de langkar.

Naar de doop op de langkar, uit "Het Brabants dorpsleven van weleer"

De moeder bleef thuis, vader ging in sommige gevallen mee maar lang niet altijd. Het dopen vond nooit plaats onder een H.Mis.

Van af ongeveer 1600 werden de dopelingen geregistreerd in het z.g doopregister. Dit was ingevoerd naar aanleiding van het "Concilie van Trente".

Vermeld werd:

- 1 Datum van dopen
- 2 Naam dopeling
- 3 Naam van de vader (soms ook de moeder)
- 4 De peter en meter

De z.g "onwettige" kinderen werden niet overdag maar in de avond gedoopt. Ook werd er soms onder voorwaarden gedoopt, bijvoorbeeld wanneer de vader niet bekend was. Wanneer het kind gedoopt was, was er een grote zorg bij de ouders weggenomen.

Goed boeren!!

Het aantal geboortes was per gezin in vroeger tijden hoog tot zeer hoog maar de kindersterfte was ook navenant hoog. Wanneer het echter goed ging in een gezin: (veel geboorten, weinig sterfgevallen) werd er gezegd "Hij boert goed", waarop steevast het antwoord volgde "ja ja, vooral onder het eerste gebint".

Het eerste gebint of gebont, twee stijlen en een dwarsbalk, waarop, met de andere gebinten de dakconstructie van de boerderij rustte, stond altijd in het voorhuis.

Met den “kromme slip / krommen errum”

Kort na de gezinsuitbreiding kwamen in de dagen dat de moeder nog bedlegerig was of wat later, de buurvrouwen, familie en kennissen de jonggeborene bewonderen.

Zij kwamen dan met “den kromme slip”, ook wel genoemd “den kromme errum”.

Van kortbij kwamen zij te voet, van veraf kwamen de tantes uit den “Heikant”, met het rij-karke, vergezeld door hun man.

Aldus tante Dien (Mevr.de Wed.van Erp v.d.Heijden uit de Heihoek [Hoesenboslaan]).

De Hr. Roelof van Erp en Mevr. Dien van der Heijden (Tante Dien) op hun trouwdag

In blijvende dankbaarheid gedenken wij

Dien van Erp-van der Heijden

weduwe van
Roelof van Erp

Zij werd geboren te Berghem op 10 februari 1914 en is overleden in Schaijk op 16 augustus 2004. We leggen haar lichaam te ruste op het kerkhof in Berghem in het graf bij haar echtgenoot.

„Een hoge leeftijd is de beloning voor een deugdaam leven.”

Deze woorden zijn zeker van toepassing op ons mama, altijd is zij een moedige vrouw geweest en trouw aan haar levensopdracht.

Haar kinderen weten hoe zij altijd zorgend en beredenerend aanwezig was in hun midden, zij was het middelpunt van de familie, vooral als haar broer uit Indonesië op vakantie was.

Een mens heeft wat meegemaakt als je 90 jaar bent. Naast mooie dagen, had ze ook dagen van droefheid, bij de dood van haar man en 2 zonen op jonge leeftijd.

Maar mama zat niet bij de pakken neer, mama was een persoonlijkheid die nooit klaagde, maar het leven nam zoals het kwam, met zijn goede maar ook kwade kanten.

Het was een gastvrije vrouw, haar huis stond open voor iedereen.

Een van haar hobby's was, de bloementuin, ze had groene vingers, tv kijken en later reizen zodat ze bijna alle landen van Europa heeft doorkruist.

Naast haar kinderen was zij dol op haar kleinkinderen die haar zullen missen.

De laatste 2 jaar werd ze liefdevol verzorgd in verpleeghuis „Nieuwe Hoeven” te Schaijk. Na een korte ziekte is ze van ons heen gegaan omringd door haar kinderen. In onze droefheid om haar heen gaan zijn we dankbaar omdat we haar zo lang in ons midden mochten hebben.

Voor uw blikken van belangstelling en medeleven zeggen wij u hartelijk dank.

Kinderen en kleinkinderen Van Erp

Berghem,
20 augustus 2004

Bidprentje Mevr Dien van Erp- van der Heijden

Zij brachten geschenken mee, o.a. krentenmik, eieren, peperkoek, kersen, appels, peren, enz. Al naar gelang het jaargetijde en wat er beschikbaar was. Later ook kleding voor de kleine en soms ook speelgoed.

Deze geschenken werden gedragen, in de kromme slip, of met den krommen errum. De kromme slip, niet te verwarren met het huidige begrip “slip”, een kleine onderbroek. Met de slip werd bedoeld; de voorschoot, schort of in het Brabants dialect “scholk” genoemd.

Bij werk op het land of op de boerderij was de naam baalscholk.

Uit: “Het Brabants dorpsleven van weleer”

Met den kromme slip

Op sommige plaatsen werd gesproken van den "krommen errum". Dit was hetzelfde als de kromme slip. Om bergruimte te verkrijgen in de schort moest die aan de beide onderpunten omhoog getrokken worden, waardoor de arm krom kwam.

Dit in de schort dragen van geschenken en daarbij aan het oog onttrekken, diende vooral om al te nieuwsgierige blikken te vermijden.

Soms werd er een groot feest georganiseerd naar aanleiding van een geboorte en doop, maar dit waren uitzonderingen die in onze streek weinig voorkwamen.

Gebruiken, rond verkering, trouwen, enz.

Bars, discotheken enz waren er in vroeger tijden niet, maar er waren wel degelijk plaatsen waar het "jonge volk" samenkwam:

1. In onze streken de talrijke missen en lofvieringen die bezocht moesten worden.
2. Kermissen, vastenavondvieringen en z.g. voorjaarsfeesten.
3. Bijeenkomsten die met het werk te maken hadden (cursussen voor jongens en meisjes) maar dan spreken we pas over de laatste honderd jaar
4. De z.g. spinningen.
Dit waren bijeenkomsten van meisjes in een bepaald buurtschap, om samen wol of vlas te spinnen, of om andere werkzaamheden te verrichten.
Samenkomsten die het nuttige met het aangename verenigden.
Op deze avonden werd er vaak een bezoek gebracht door de jongens van het buurtschap, die na afloop het door een meisje meegebrachte spinnewiel en het meisje naar huis brachten.
Er werd op deze avonden soms flink gezongen en gedanst. Het geheel stond onder toezicht van enkele oudere vrouwen.
Of hiermee "oude vrijsters" bedoeld werden is niet bekend.
5. Samenkomsten in herbergen en illegale dansgelegenheden (Berghem o.a "de Foem" Nieuwe-Heistraat).

In tegenstelling tot de spinningen was hier alleen toezicht van de uitbater. Herbergen en dansgelegenheden waren een doorn in het oog van de geestelijkheid die hier dan ook zeer fel tegen protesteerden.

In Berghem bestond in het begin van de vorige eeuw het z.g. "Frolliefeest". Dit vond in de winterdag plaats op een van te voren afgesproken plaats (boerderij).

Op deze avonden waar lang naar werd uitgezien, werd gezongen en gedanst, kortom, veel plezier gemaakt.
Later op de avond werd dan meestal een bezoek gebracht door de jongens uit de buurt.

In Boekel bestond de z.g. "meidenmarkt". Dit was op zondag (Sacramentsdag). De meisjes liepen dan samen pink aan pink over de straat, op zoek naar een vrijer. In de jaren twintig van de vorige eeuw werd deze meidenmarkt overgenomen door de jaarlijkse kermis.

Stalrepels tellen!

Wanneer het zover was, dat een jongen en een meisje elkaar gevonden hadden (elkaar gere meuge) op zijn Brabants, kwam de volgende hindernis. Het koppel moest bij elkaar passen, d.w.z het standsverschil mocht niet te groot zijn.

Het kwam nogal eens voor dat vader aan zijn zoon of dochter vroeg ; "hedde de stalrepels al geteld". Het aantal stalrepels gaf namelijk een indicatie van het aantal stuks rundvee dat de partner thuis bezat. Dit gaf ook het grondbezit enz. weer. Was dit niet enigszins in overeenstemming met het eigen bezit dan was de verhouding al weer een stuk moeilijker

Wanneer een boerenzoon in het verleden niet welkom was werd hem dit door middel van een niet mis te verstane gewoonte duidelijk gemaakt. Over dit onderwerp werd door de ouders in het bijzijn van het jonge stel niet gesproken. De jongen mocht ongevraagd bij zijn geliefde komen "buurten".

Wanneer het meisje of de familie prijs stelden op zijn bezoek kreeg hij een stoel aangeboden. Dit betekende dat hij gerust nog eens terug mocht komen. Kreeg hij daarbij ook nog een pijp tabak gepresenteerd, dan was hij ten eerste welkom Kwam de vrijer echter ongelegen dan werd er zonder woorden een (hei) bezem van stal gehaald .

Werd er dan ook daadwerkelijk begonnen met het "uitkeren van den hert" dan kon de vrijer maar beter opstappen. Hij was niet goed genoeg of hij was niet welkom.

In de bekende uitspraak; "zijn oren waren te kort" komt eigenlijk alles naar voren.

Wanneer het echter allemaal goed ging en na een paar jaar de tijd van trouwen was aangebroken, trouwde het paar eerst "voor de wet".

Voor 1800 meestal voor de schepenen, in het bijzijn van een Protestantse secretaris of van een Dominee.

Na 1800/1810 voor de ambtenaar van de burgerlijke stand. Op de kleine dorpen, vaak voor de Burgemeester in het bijzijn van een schrijver, secretaris en de getuigen.

ACTE DE MARIAGE.

Du mois de mai
mil huit cent douze, à onze heures avant midi.

Acte de Mariage de Nicolaas van Schaudestrijck
lequel est majeur, âgé de quarante sept ans,
né à Macharen, Département des Bouches du Rhin
le 10me jour du mois de février mil sept
cent soixante cinq, profession de Cultivateur
demeurant à Macharen, Département des Bouches du Rhin
fils de Willem van Schaudestrijck Decedé profession
de Cultivateur demeurant à Macharen
Département des Bouches du Rhin et de Demarencia Gosen
profession de Cultivatrice demeurant à Macharen Decedé
Département des Bouches du Rhin
Et de Elizabel Koolen

laquelle est mineure, âgée de trente huit ans,
née à Macharen, Département des Bouches du Rhin
le 1er jour du mois de Décembre mil sept
cent soixante quatre, profession de Journalière
demeurant à Macharen, Département des Bouches du Rhin
fille de Dirck Koolen profession
de Journalier demeurant à Macharen
Département des Bouches du Rhin et de Demarencia Gosen
profession de Journalière demeurant à Macharen Decedé
Département des Bouches du Rhin

Après la date en toutes
lettres.

Par devant du concubine
des deux parties, et de la
municipalité, et en la pré
sence des témoins, les
mariés.

Il fut enregistré, au
dépense, si il y a eu
une annulation, ou, la
dissolution, ou, la
séparation.

Les actes préliminaires sont extraits des registres des publications de ma
riage faites à Macharen le dix neuf et
le vingt six du mois d'avril mil huit cent
douze, du consentement de Jas van Schade
strijck oncle du futur, et de Dirck Koolen père de
la future. Gosen, il n'y a point eu d'opposition de
l'acte de naissance de Nicolaas van Schaudestrijck, et de
Elizabel Koolen futur épouse.

Trouwakte uit de Franse tijd 1800 - 1813

Page 2

le tout en forme; de tous lesquels actes il a été donné lecture par moi, officier public, aux termes de la loi.

Lesdits époux présents ont déclaré prendre en mariage,

l'un Elisabeth Kolen

l'autre Nicolaas van der Schuerwijde

En présence de Lijk van den Heuvel
demeurant à Macharen profession de Cultivateur
âgé de cinquante cinq ans, qui a dit être neveu
de l'épouse

de Henry van de Hampe demeurant
à Haren profession de Cultivateur
âgé de quarante quatre ans, qui a dit être ami
de l'épouse

de Johannes Sijmaas demeurant
à Haren profession de Journalier
âgé de quarante cinq ans, qui a dit être ami
de l'épouse

et de Hermannus Gremmen demeurant
à Haren profession de Cultivateur
âgé de cinquante deux ans, qui a dit être ami
de l'épouse

Après quoi, moi Marcelis Gremmen
Maire d'Haren et Macharen faisant les fonctions d'officier public du
Etat civil, ai prononcé qu'au nom de la Loi, les dits époux sont unis en ma-
riage. Et ont lesdits époux et témoins signé avec moi, lecture du présent acte
leur ayant été faite. Johannes L.

Le premier témoin,

Le troisième témoin,

Signature de l'époux

D. J. D. H. v. d. S. J. Sijmaas

Elisabeth Kolen

Le second témoin,

Le quatrième témoin,

Signature de l'épouse

H. B. van de Camp H. Gremmen

Elisabeth Kolen

Le Maire,

M. Gremmen

Trouwakte uit de periode 1810 – 1813 uit Nederland onder direct Frans be-
stuur. De Maire (burgemeester) van Haren en Macharen was een voorvader
van de schrijver van dit artikel.

Voor de kerk ging het jonge paar eerst onder de "gebooi".

Dit was de tijd tussen de huwelijksaangifte op de pastorie en het huwelijk in
de kerk.

Het aanstaande paar werd dan drie zondagen opeenvolgend vanaf de preekstoel "afgelezen" onder de zondagsmis. Kerkgangers die huwelijksbeletselen wisten van het paar konden dit dan aan de pastoor kenbaar maken. Dit konden o.a. zijn: familiebanden, een eerder huwelijk, enz.

In tegenstelling tot tegenwoordig was de huwelijksvoltrekking in de kerk een zeer sobere aangelegenheid. Het gebruik van trouwringen kwam onder de gewone mensen voor 1900 niet of nauwelijks voor.

Gebruiken rond het feest.

Op sommige plaatsen werd op de zondag van "den eersten roep" ook al een feest gegeven, maar dit was zeker niet algemeen.

Op sommige plaatsen werd na de trouwmis, wanneer het paar op de plaats van het feest aangekomen was (meestal het ouderlijk huis van de bruid) aan de bruid en de bruidegom buiten al een brandewijn met suiker aan geboden en aan de bruidegom een sigaar.

Het feest bestond uit goed eten en drinken, na de middag uitrusten, de boerderij bezichtigen en 's avonds was er meestal wat muziek (accordeon) en werd er voorgedragen door sommige gasten.

Bekend en berucht uit onze omgeving, met name Berghem, was de gewoonte om de jongens uit de buurt te trakteren op bier of sterke drank. Wanneer dit niet gedaan werd dan werd dit zeer kwalijk genomen en probeerden in sommige gevallen de buurtjongens hun "recht" op te eisen door zeer baldadig gedrag.

Er is een geval bekend uit de geschiedenis waarbij buurjongens van de bruid uit Nistelrode, die naar Berghem verhuisd was, verhaal kwamen halen. Er werd daarbij met een geweer door de zolder geschoten. De overheid trad daar echter zeer streng tegenop.

Ook werden er, wanneer er niet getrakteerd werd, in de directe omgeving van de boerderij waar het bruidspaar woonde, poppen in een boom gehangen. Deze poppen moesten dan voorstellen, de bruid en de bruidegom (meestal met een omgekeerde jeneverfles)

Gebruiken rond overlijden en begraven.

Ernstige zieken werden "ten volle bediend" d.w.z. voorzien van de sacramenten der stervenden. Er werd dan 's-avonds een keer de rozenkrans gebeden.

Was de zieke overleden, dan werd er 's avonds het rozenhoedje gebeden. Dit was drie keer de rozenkrans met daartussen verschillende gebeden. Drie dagen lang soms vier dagen. Dit lag aan de tijd dat de overledene "boven aarde" stond. Dit bidden gebeurde soms in het huis van de overledene, maar meestal in een huis in de naaste buurt. Dit gezamenlijk bidden werd gedaan door de buurtgenoten, familie, vrienden en kennissen.

De Vriendenbidders.

De "vriendenbidders" ook wel genoemd "aanzeggers". Dit was vooral in de winter een zware taak die door een paar mannen uit de buurt werd gedaan. Te voet of later ook per fiets. Wanneer de vriendenbidders hun verhaal gedaan hadden, volgde steevast de vraag: luste gullie koffie? Koffie werd vooral voor de middag gedronken.

Na de middag wanneer er ergens mee gegeten was werd de koffie vervangen door een borrel. Na meerdere borrels is het menigmaal voorgekomen dat de vriendenbidders stomdronken bij de laatste adressen aankwamen. Soms wisten zij niet meer wat ze kwamen doen. Ook werd er vaak gedronken bij het toen bestaande "doden waken".

Dominee Hanewinkel kwam in zijn reizen door de Meierij in Oss een eigenaardige gewoonte tegen. Hij beschrijft het als een bijzondere plechtigheid bij het begraven der doden door de "Roomsen". Als het lijk uit het huis in de kist op de draagbaar word gezet knielen de dragers rondom de baar neder en prevelen hun gebeden voor de zielenrust van de overledene. Zij brengen onder het bidden voortdurend een glas jenever aan elkander toe en scheuren [treuren] en zuipen niet weinig. Het is te verwonderen dat zij niet dikwijls met kist en dode" omver zijn getuimeld" aldus Ds. Hanewinkel.

Deze protestantse dominee, reiziger en schrijver had met deze uitwassen van het vroegere katholieke geloof niet veel op. Hij beschreef de mensen uit de Meierij als achterlijke bijgelovige lieden. De Maaslanders ook, maar in mindere mate.

De Maaslanders waren minder slordig en dweepziek (bijgelovig) dan de andere "Meijerijers".

Dit alles moet gezien worden in een tijd waarin de protestanten hun van de katholieken afgenomen kerken weer terug moesten geven [1795 -1805]. In sommige plaatsen kwam de gewoonte voor om tijdens de tocht naar de kerk en naar het graf, de dragers bij elke kruising van wegen te laten stoppen om hen een borrel te geven.

Berucht waren de bras- en zuipartijen na afloop van de begrafenismalen waarbij menigmaal met messen werd gevochten. (Gerard Ulijn "och ik hebbe genoch"). Tegen deze uitpattingen werd natuurlijk door de H.H.Geestelijken ook ernstig gewaarschuwd.

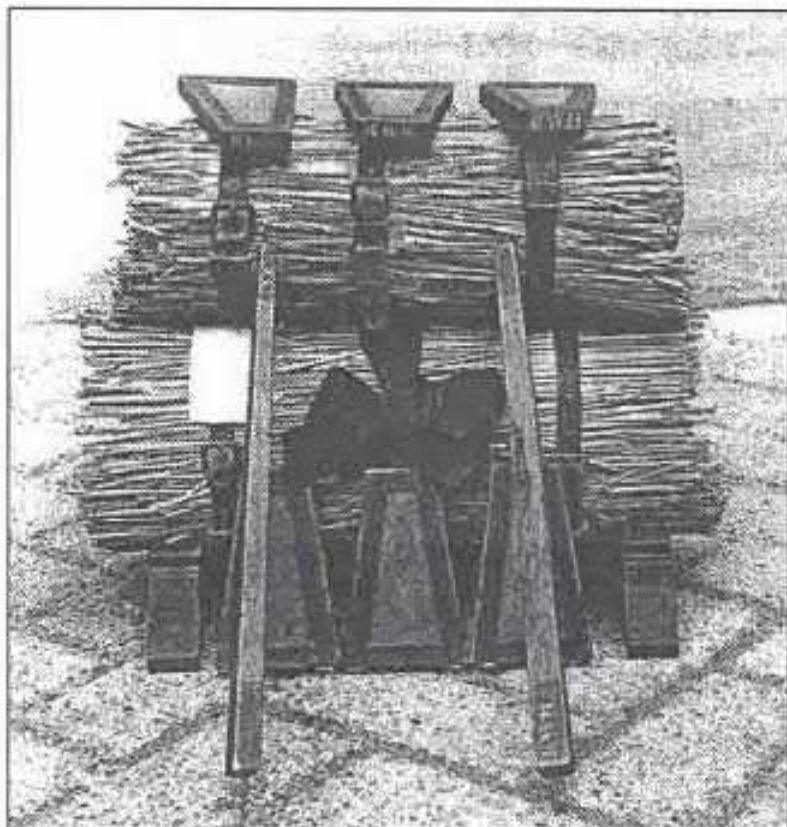
In Oss werd een kinderlijkje in het kistje met bloemen versierd. De kinderen die dat deden werden na de begrafenis in het sterfhuys onthaald op chocolademelk en krentemik.

Kindje in kist met bloemen, fotoboek Martien Coppens

Het "strooike".

In sommige plaatsen in het Maasland was het de gewoonte om aan het sterfhuys een teken zichtbaar te maken waaruit bleek dat er iemand overleden was. Zo'n teken was o.a. het "strooike".

Collectie Noord Brabants Museum Strooike

Een bosje stro aan de wegkant plat neergelegd waartegen een paar bakstenen of plankjes met een kruis erop geplaatst werden.

Dit gebruik kwam o.a in Geffen voor. Stro had in vroeger tijden toch een bepaalde band met het overlijden en begraven. Het symboliseerde de vergankelijkheid van de mens.

Begraven

In het Katholieke Brabant bestond alleen het begraven, crematie kwam in het verleden niet voor. Na 1800 was het van overheidswege verboden om in kerken te begraven. Dit was op de meeste plaatsen alleen een voorrecht van de betere klasse of van mensen die hun hele vermogen aan de kerk geschonken hadden. Het was natuurlijk ook geen frisse toestand wanneer er graven naast of boven bestaande graven gedolven werden in de kerk.

Waarschijnlijk komt hier het gezegde "rijke stinkerds" vandaan.

Na 1800 werd er in onze streken alleen nog op kerkhoven rond de kerk begraven "in gewijde grond". Op de meeste kerkhoven was een apart hoekje voor andersdenkenden, o.a. Protestanten.

Mensen waarvan het geloof niet bekend was en ook ongedoopte kinderen werden daar begraven.

Bekend is het grafmonument op een begraafplaats in Roermond, waar een man en een vrouw (protestant en katholiek) elkaar de hand reiken over de muur van het katholiek naar het protestant kerkhof.

Grafmonument Roermond, foto Sietske Hoek

Grafmonumenten

In dorpen kwamen grafmonumenten weinig voor. Meestal ging het om een gietijzeren kruis met opschrift of niets. De beter gesitueerden hadden wel grafmonumenten of grafkelders, o.a. de fam. Bijvoet in Berghem. Ook de overleden parochiegeestelijken hadden meestal een graftombe. Sommige stadskerkhoven o.a de Eikenboomgaard in Oss zijn een ware verzameling van grafmonumenten, het ene nog groter dan het andere.

Zelfs op het kerkhof moest nog blijken hoe belangrijk men was geweest, of wat men aan geld en goederen had bezeten.

In de zestiger jaren van de vorige eeuw werd door de parochiebesturen enige uniformiteit op de kerkhoven doorgevoerd.

Rouw

Voor al op het platteland werd er openlijk gerouwd om een overledene. Dit kwam met name tot uitdrukking in de kleding, maar ook in het niet bijwonen van bepaalde feesten, kermis enz.

Ook was er sprake van zware, halve of lichte rouw. Dit was al naar gelang de familiegraad of de tijdsduur na het overlijden. Voor de ouders werd door de kinderen bijvoorbeeld een jaar en zes weken rouwkleding of een teken van rouw gedragen.

Samenvatting:

Het is moeilijk om met deze doop-, trouw- en begraaf- gebruiken volledig te zijn. Vooral doordat er, van dorp tot dorp, veel verschillende rituelen en gewoonten bestonden.

Wat ik geprobeerd heb, is mijn beleving in mijn jonge jaren van het één en ander weer te geven en daarbij ook de vele lectuur die over deze onderwerpen bestaat uit de 19e en 20e eeuw onder de aandacht te brengen.

A. Gremmen

Bronnen:

Streekarchief Brabant Noord-Oost Oss

Oud Brabants Dorpsleven : B.van Dam

Oud Twents Boerenleven : Meester van de Heuvel

Reizen door de Meierij : Dominee Hanewinkel

Gerard Ulijn : Och ik hebbe genoch

Mevr. De Wed. van Erp van der Heiden (Tante Dien) uit den Heihoek (Hoesenboslaan)

Thé d'n Durpssmid

Mensen hebben veel herinneringen, vele goede en veel minder goede. Die herinneringen zitten zo diep en vast in je geheugen opgeslagen dat het soms moeite kost om ze weer naar boven te krijgen. In dit verhaal dat ik had met Thé de Smid, groef Thé in het verleden en dat ging hem als 80 jarige aardig goed af.

Je zou je kunnen afvragen waarom ik voor smid Martens gekozen heb en niet een van de 5 andere dorpssmidsen die er vroeger in Berghem waren. Het was echter louter toeval dat ik in de stukken van onze voormalige gemeente Berghem, een tekening vond van het huis van Grad de smid. Door ons overleden lid van de vereniging Jo Hoeks gered van de papier-versnipperaar.

Dan is het idee geboren en een afspraak is gauw gemaakt.

Ergens in oktober 2003 ben ik in huize Martens te gast en onder het genot van 'n bekske koffie luister ik naar het uren durend verhaal.

In het verhaal krijgt Thé meerdere malen steun van zijn vrouw Riek, vooral als het om namen en data gaat.

Thé was de oudste jongen in de familie Martens. Een gezin van 7 kinderen, 3 jongens en 4 meisjes.

Voor Thé begon al met z'n 14 jaar zijn werkzaam leven in de smederij.

Het begon vroeg in de morgen om 5 uur en het eind van de werkdag was altijd anders.

Een vetpot was het niet zegt Thé, want ons vaoder had er niet voor niks een cafe bij.

Cafe Grad de Smid

Vroeger waren het bij de smid lange wachttijden en dan was een cafe een goede bron van extra inkomsten.

Thé d'n durpssmid

De smederij was vroeger tussen bar 't Smidje en de Golden Rose in de Julianastraat. Wat een verschil van namen met vroeger: cafe Grad de Smid, cafe Wim de Witte en Rogstraat. Tijden veranderen.

De smederij was overigens gezet van materialen van de rokerij van Zwanenberg en is door Ceel Megens met de vrachtwagen naar Berghem gebracht. Vader Grad moest vaak weg voor dorpsverplichtingen, want in de jaren 30 zat hij in de gemeenteraad.

In de smederij was het 's winters altijd koud, de deuren bleven open in verband met de rook van het smidsvuur. Je kon het er echt niet warm krijgen en daarom werden de paarden ook binnen beslagen.

De familie Martens kwam van oorsprong uit de omgeving van Cuyk en kwamen naar Berghem om hier de kost te verdienen. Van de 4 jongens is alleen Grad smid gebleven.

Ze hadden bij aankomst in Berghem meteen veel werk want de kerk was afgebrand door blikseminslag en met de opbouw was de smid niet weg te denken. Thé laat mij vol trots zien dat vader al vroeg rekeningen verstuurde met een briefhoofd en dat in 1912.

Thé verteld over het spijkers smeden "in enne kier" en repen / "riepe" maken rond de karrenwielen.

Ze hadden in de smederij ook een buig en walsmachine. Dan werden de repen precies op maat gemaakt, in het vuur gloeiend gestookt en aan elkaar gesmeed. Dit moest op de millimeter nauwkeurig gebeuren. De riep werd er gloeiend opgelegd, waarna hij na afkoeling kromp en dan muurvast om het wiel zat.

Dan werden om de naaf ijzeren banden gezet en werden de as bussen in de busgaten van de naven gedreven. Het grootste precisiewerk was het aanbren-
gen van de as.

Aan dit secuur werk kon men de vakman kennen. De karren die Thé de smid van ijzer voorzag kwamen meestal van timmerman Kocken uit Ravenstein. Het ijzerwerk kocht hij meestal bij Reesink in Zutphen. Veel gereedschap werd uitgeleend en vergeten terug te brengen naar de smid.

No. 172

**EXAMENCOMMISSIE STICHTING VAKOPLEIDING VOOR
SMEDEN-, CONSTRUCTIE- EN MACHINEBEDRIJVEN
„SMECOMA”**

Examen Vakbekwaamheid AMBACHTSGEDEELTE van het Examen Vak-
bekwaamheid Kachelsmidbedrijf ingevolge art. 3 sub 1 der Vestigingswet
Kleinbedrijf 1937, afgenomen door de Examencommissie van de Stichting
Vakopleiding voor Smeden-, Constructie- en Machinebedrijven te Amsterdam
van 5 t/m 10 augustus 1957.

De Heer Th. A. Martens
Berchem

Wij delen U mede, dat de volgende predikaten konden worden toegekend:

Mondeling:	
Materialenkennis	7 (zev)
Werktuigen en gereedschappen	10 (acht)
Algemene Vak kennis	8 (acht)
Bijzonder Vak kennis	8 (acht)
Tekening	8 (acht)
Schriftelijk:	
Kostprijsberekening	6 (zes)
Veiligheidsmaatregelen	7 (zeven)
Uitslag plaatwerk	14 (veertien)
Praktijk:	
Kachelwerk	6 (zes)
Autogeen lassen	Vrijstelling
Gemiddeld predikaat	<u>Praktijk voldoende</u>

Op grond hiervan is U voor het Ambachtsgedeelte **GESLAAGD**
AFGEWEZEN

De Rijksgecommitteerde: [Handtekening] Namens de Examencommissie: [Handtekening]
Secretaris

Overeenkomstig artikel 25 van het examenreglement vindt uitreiking van het
diploma niet plaats wanneer een kandidaat zowel voor het ambachtsgedeelte,
als voor het detailhandels gedeelte van het examen is geslaagd. Het diploma
kan altijd worden aangevraagd bij de Examencommissie van de Stichting
Vakopleiding voor Smeden-, Constructie- en Machinebedrijven, onder over-
legging van de puntenlijsten van beide examengedeeltes.

Puntenlijst 1957

In 1952 nam hij de smederij van vader over, maar ging er nog niet wonen. Na 2 jaar op een bovenwoning in de Veldstraat te hebben gewoond, bouwde hij tegenover de smederij een woning met winkel waar hij nu samen met zijn vrouw nog woont. Later kocht hij van de gemeente nog 500 meter grond, die oorspronkelijk van de familie Dappers was geweest en bouwde daar een nieuwe smederij (Nu Tini van Hintum zonweringen).

In het begin met het invoeren van het gas had hij het heel druk met het plaatsen van gashaarden. Hij mocht ze niet verkopen maar wel aansluiten.

In het begin had hij niet meer dan een fiets met aanhanger, toen een bakfiets (driewieler) en nog later een auto Opel Kadett. Thé lacht als hij verteld dat de Volvo die hij later kocht als geurend kenteken 4711 had. Vol lof is hij nog steeds over zijn hulpsmid Tonny van Erp, die helaas op 23 jarige leeftijd dodelijk verongelukte. Dè waar unnen helle zegt Thé doelend op Tonny Ik kon hem alles laten doen, behalve oude kachels ophalen, daar had hij een hekel aan, want dan leek hij op een oud ijzer boer.

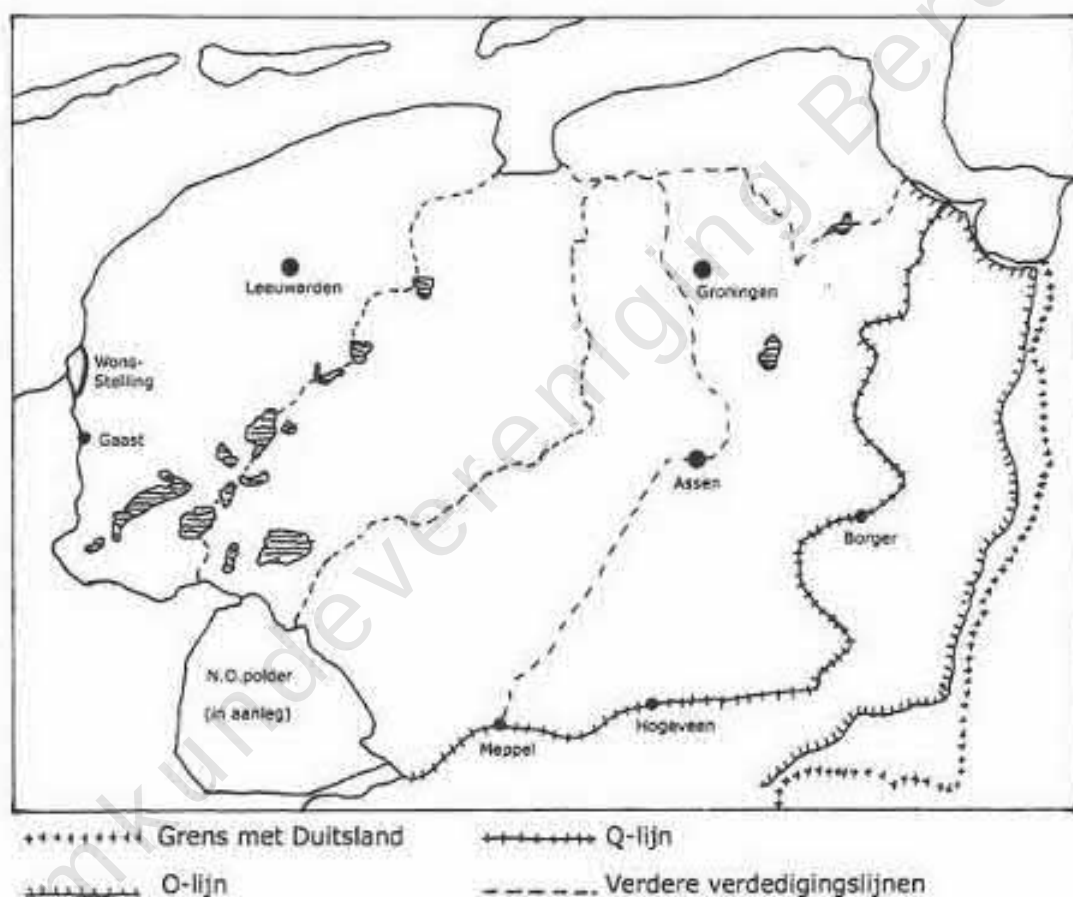
Samen heeft hij met zijn vrouw mooie tijden gehad. Wel van flink aanpakken want die gashaarden en kachels waren loeizwaar en moesten toch met de hand op de kar of in de auto gelicht worden.

Maar zoals het vaak gaat als iets goed is ligt het slechte op de loer. Thé werd ziek en deze voor doktoren geheimzinnige ziekte zorgde ervoor dat hij zijn zware smidswerk moest opgeven op 48- jarige leeftijd. Na veel ziekenhuizen van binnen te hebben gezien en lange tijd later kwamen ze er achter dat deze longziekte werd veroorzaakt door zijn duiven, die toen ook opgeruimd moesten worden.

In z'n oude smederij had hij nog wel een hokje waar hij op kleine schaal ijzerwaren verkocht van Reesink uit Zutphen, van de Wal, en van Kampen. Na nog vele jaren te hebben gewerkt bij transportbedrijf Transmate in Oss geniet hij al vele jaren samen met zijn vrouw Riek van een welverdiende rust.

Een 'Bergse Saldaot' in mei 1940

Omstreeks 1935 dringt het ook tot de Nederlandse regering door, dat neutraal blijven bij een eventuele oorlog niet zal lukken. Bij de vorige grote oorlog 1914-1918 was dat wel gebeurd, maar de oorlogsdreiging vanuit Duitsland werd nu steeds groter. Het was natuurlijk veel te laat om een gedegen verdediging van heel Nederland te organiseren. Besloten werd om alleen de 'Vesting Holland' te verdedigen. De Vesting Holland besloeg ruwweg de provincies Noord- en Zuid Holland en Utrecht. In de rest van het land zouden alleen zoveel mogelijk vertragende akties worden uitgevoerd. Bekend hiervan zijn bijvoorbeeld: de Maaslinie, de Peel-Raamstelling en vooral de Grebbelinie. In de drie noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drente, zullen ook slechts vertragende akties gevoerd worden, om uiteindelijk bij de Afsluitdijk de vijand definitief te stuiten.

Verdedigingsplan Noord – Oost Nederland

Parallel aan de grens met Duitsland werd een gordel van wachtposten geplaatst in de zogenaamde O-lijn. Wanneer de vijand gesignaleerd werd, moesten de wachtposten alarm slaan en eventueel versperringen aanbrengen. Zij moesten zich vervolgens terugtrekken achter de Q-lijn, die werd gevormd door het Oranjekanaal en vertakkingen daarvan.

Op de vitale punten in deze lijn lagen infanteristen in stellingen en waren de bruggen ondermijnd, zodat ze bij nadering van de vijand opgeblazen konden worden.

Wanneer dat gebeurd was, moesten de verdedigers zich op een volgende verdedigingslijn terugtrekken, daar weer de aanval vertragen en weer terugtrekken naar de volgende verdedigingslijn.

Tenslotte zou als laatste verdedigingslijn de Wons-stelling en de stelling bij Kornwederzand in de Afsluitdijk gebruikt worden. De troepen die daarvoor niet nodig waren, zouden via de Afsluitdijk naar de 'Vesting Holland' verplaatst worden. Daar zouden zij weer nieuwe posten bemannen.

Dat was in het kort het verdedigingsplan in Noordoost-Nederland. In de praktijk zou het echter allemaal wat anders uitpakken.

Een 'Bergse Saldaot' die in die regio bij de strijd was betrokken, was Nol van Oorsouw, hier volgt zijn verhaal.

Nol van Oorsouw werd geboren op 7 december 1916 als zoon van Tinus van Oorsouw en Lena Bimbergen. Zijn ouderlijk huis stond op het Molenveld, de huidige Molenweg. In 1936 wordt Nol opgeroepen om voor zijn 'nummer' te dienen. Als dienstplichtig militair wordt hij geplaatst bij de Genietroepen en in de Kromhout kazerne in Utrecht gelegerd.

Nol krijgt een opleiding bij de pioniers voor het plaatsen van explosieven bij bruggen en viaducten om deze in geval van oorlog op te kunnen blazen. De duur van de dienstplicht bedroeg in die tijd negen maanden en in die tijd leerde Nol om te gaan met explosieven, lonten en slaghoedjes. Hij vertelt hierover: "We moesten de slaghoedjes met een speciale tang aan de lonten bevestigen en moesten dat achter onze rug kunnen. Niet alleen omdat we die handigheid moesten hebben, maar ook vanwege de veiligheid. Die slaghoedjes konden namelijk wel eens ontploffen en dat konden ze beter niet in je gezicht doen".

Nol van Oorsouw beneden 2^e van links tijdens zijn dienstplicht 1936-1937

Na de opleiding verlaat Nol de dienst en gaat weer aan het werk als bouwvakker. In 1939 was hij aan het werk in Veghel aan het kanaal, de Zuid-Willemsvaart. Er werden daar heipalen geslagen en Nol was bezig met 'koppensnellen', het op gelijke hoogte brengen van de bovenkanten van de palen. In dat jaar werd de oorlogsdreiging steeds groter. De illusie dat Nederland net als bij de Eerste Wereldoorlog neutraal zou kunnen blijven was al lang vervlogen. Klaar was Nederland er zeker niet voor, door jarenlange bezuinigingen en antimilitaire acties was het defensieapparaat ver beneden de benodigde sterkte.

Tijdens het werk aan het kanaal in Veghel hoort Nol van Oorsouw via een openstaand raam de radio boodschap dat alle militairen met een oorlogsbevel zich moeten melden in hun kazernes. Het is 28 augustus 1939, de mobilisatie is een feit. Nol vertelt: "Toen ik die boodschap had gehoord, maakte ik mijn karwei af en verzamelde mijn gereedschap om te vertrekken. Ik was aan de overkant van het kanaal bezig en wilde vanuit de heibak op het vlot stappen om naar de overkant te gaan. Op dat moment drijft dat vlot weg en val ik met al mijn gereedschap in mijn handen in het water. Ik zou misschien wel verdronken zijn als mijn maat mij niet onmiddellijk nagesprongen was en mijn hoofd boven water hield. Ik had mijn gereedschap nog steeds in mijn handen, ik wilde dat natuurlijk niet verliezen. Al met al ben ik met behulp van mijn maat veilig aan de andere kant gekomen."

De volgende dag vertrekt Nol naar Utrecht om zich te melden op de Kromhoutkazerne. Daar ontvangt hij nog aanvullende instructies en wordt naar zijn oorlogsbestemming gestuurd, in dit geval de spoorbrug bij Culemborg. Met een paar collega's van de Genie moet hij die brug 'springklaar' maken. Het aanbrengen van de explosieven en lonten neemt enkele weken in beslag, in totaal blijft Nol vier weken in Culemborg.

Vervolgens moet hij zich melden in Assen voor zijn volgende opdracht. Nol wordt naar Borger gestuurd. Daar loopt om het dorp heen een aardappelskanaal, zo genoemd omdat daar veel aardappelen per boot getransporteerd worden. Dit kanaal maakt deel uit van het Oranjekanaal, een deel van de zogenaamde Q-lijn. Omdat het kanaal in een halve cirkel om het dorp heenloopt, zijn er twee ophaalbruggen die ondermijnd moeten worden, aan de oost- en westkant van het dorp. Nol en een paar collega's blijven bij Borger gelegerd, om in geval van een Duitse aanval de bruggen op te blazen. Ze worden daarvoor in eerste instantie op een boerderij gelegerd, en wat later komen er barakken. Nol ligt met een maat van de Genie in een barak samen met 15 infanteristen onder leiding van een sergeant bij de brug aan de oostkant van Borger. De infanteristen, die deel uitmaken van 1-36 RI, bemanden een mitrailleursnest bij de brug en Nol en zijn maat van de Genie moesten de brug opblazen als dat nodig bleek.

Op 30 oktober 1939 trouwt Nol met Cisca van der Lee. Eigenlijk hadden ze voorlopig alleen voor de wet willen trouwen, zodat Nol een uitkering kreeg.

Maar dat wilden ze thuis niet hebben, het was helemaal, dus ook voor de kerk, of niet. Dus trouwen zij officieel en Nol in militair tenue met een paar van een sergeant geleende laarzen. De uitkering bedroeg nu achttien gulden en een dubbeltje in de week. Als niet getrouwde ontving je een traktement van drie en een halve gulden in de week.

*Trouwfoto van Nol en Cisca van Oorsouw – van der Lee
Nol met geleende laarzen*

Er volgt nu een periode van afwachten, waarbij natuurlijk veel moet worden wachtgelopen, een taak die volgens Nol van Oorsouw niet door iedereen serieus genomen wordt. Hij vertelt hierover: "Ik was een beetje een dienstklapper, de anderen keken het niet zo nauw met wachtlopen en gingen soms gewoon slapen als ze wacht hadden. Maar ik zag wel in dat wachtlopen noodzakelijk was, ik vertrouwde het niet. Er kwamen 's nachts vaak Engelse vliegtuigen over, die in Duitsland bombardementen uitvoerden, maar daar raakte je aan gewend.

In de nacht van 9 op 10 mei 1940 liep ik weer wacht, en weer kwamen er vliegtuigen over. Het waren er alleen veel meer dan anders en toen ik op een gegeven moment ook nog ontploffingen hoorde liep ik naar onze barak om de jongens te wekken. Ik zei: "Jongens kom er eens uit want er is iets gaande ze krijgen in Duitsland harde klappen op dit moment." Je kon je in het donker moeilijk oriënteren, dus ik dacht dat de ontploffingen uit de richting van Duitsland kwamen.

Het is ongeveer 3 uur 's nachts als alle militairen uit de barak wakker zijn en er zich ook steeds meer burgers op straat begeven. Men merkt wel dat er iets bijzonders aan de hand is. Er klinken steeds meer ontploffingen en Nol vervolgt zijn verhaal: "Ik bel naar de andere kant van het dorp waar bij de andere brug onze commandant een kapitein van de Genie ligt, en vraag hem of zij ook allemaal wakker zijn. Dat zijn ze ook, want ze hebben ook in de gaten dat er iets aan de hand is. Om half vijf hoor ik dat zij aan de andere kant van het dorp de brug opblazen. Ik bel weer op naar die kapitein, Suk heet hij, en vraag of zij inderdaad de brug hebben laten springen. Dat blijkt zo te zijn en als ik vraag wat wij moeten doen zegt hij: "Handel naar eigen inzicht." We hadden al een keer een Duitse gevechtswagen vlak bij de brug gezien, maar toen onze infanterie enkele schoten loste verdwenen ze weer. Ik vertelde dit aan de kapitein, maar hij herhaalde slechts: "Handel naar eigen inzicht van Oorsouw, want ik kan het van hieruit niet beoordelen."

Boerderij in Borger, het eerste legeringsgebouw van Nol en zijn maten

Nol gaat nu in overleg met zijn maat van de Genie: "Wat doen we? Zullen we ze ook maar laten springen?" Maar die zei: "Ik doe het niet, ik blijf eraf." Er wordt wat heen en weer gepraat, maar Nols maat blijft bij zijn besluit, hij doet niet mee. Nol gaat nu naar de sergeant van de infanterie waar de twee Geniemensen bij ingedeeld zijn. "Ik heb contact gehad met de kapitein bij de andere brug, dat heb je wel gehoord, en ik ga de brug opblazen."

De militairen verdwijnen in de schuilkelder en de burgers die in de buurt van de brug wonen wordt gezegd hun huis te verlaten en dekking te zoeken, want je kan nooit weten wat er gebeurt. Om vijf voor zes 's morgens op 10 mei laat ik de brug springen. Het was een hefbrug, dus de balans sloeg eraf aan de 'Duitse' kant en vormde daar meteen een versperring.

Maar de brug was niet helemaal weg. De zware ijzeren liggers waren heel gebleven, alleen het wegdek was weg. Wat nu? Er bevonden zich aan de andere kant wel versperringen in de vorm van putringen met in het midden een spoorstaaf die een eind in de grond zat en volgestort was met beton. Nol overlegt weer met de sergeant: "Wat doen we ermee, als de Duitsers willen kunnen ze met een tank de versperringen opruimen, en dan hoeven ze het dek van de brug maar dicht te leggen en ze kunnen door." De sergeant was niet erg behulpzaam. Hij zei: "Kijk maar wat je doet, ik ben niet van de Genie." Die sergeant was overigens een vreemde kerel, vaak dronken en dan kwamen er Duitse sympathieën tevoorschijn, Nol vertrouwde hem niet helemaal. Dus gaat Nol weer bellen met de kapitein bij de andere brug. Hij legt de situatie uit en zegt erbij dat hij eigenlijk vindt dat de brugleggers ook nog weg moeten om het de Duitsers niet te makkelijk te maken. De kapitein denkt dat de versperringen wel voldoende zullen zijn, maar heeft geen bezwaar als de leggers ook nog opgeblazen worden. Alleen is er geen springstof meer aan deze kant. Nol vraagt of er bij de kapitein nog springstof is. Die is er nog, maar dan moet Nol hem zelf komen halen. Een tochtje van ongeveer 5 kilometer op de fiets met de Duitsers in de buurt.

Nol vertrekt om ongeveer half zeven en haalt zoveel als hij nodig heeft op bij de andere brug. Teruggekomen begint Nol aan het aanbrengen van de springstof. Daarvoor moet hij op de brugliggers gaan liggen, en terwijl hij daar ligt wordt er tot drie keer toe op hem geschoten, de kogels ketsen af op de liggers. Hij heeft niet kunnen zien wie er op hem schoot. Hij heeft op dat moment geen Duitse soldaten gezien, wel was bekend dat er in die buurt vele Duitse sympathisanten en NSB'ers waren, misschien kwamen de schoten daar vandaan. De Genie maat van Nol durfde of wilde niet meewerken en bleef in de barak. Maar elke keer als nol op de leggers lag werd er op hem geschoten, tot drie keer toe dus, en elke keer moest hij weer terug.

De barak in Borger

Dat was zo geen werken en Nol ging hulp vragen bij de infanteristen, en daarvan ging iemand mee om hem te beschermen. Ondanks die moeilijkheden krijgt Nol de springstof en lonten aangelegd en verbonden en om omstreeks kwart over zeven ging ook de rest van de brug de lucht in. En nu definitief, want de leggers vielen in het water.

Nol vertelt verder: "We hebben nog wel een keer een gevechtswagen van de Duitsers bij de oprit gehad, maar die keerden om zonder een schot te lossen. Ze hadden ons waarschijnlijk ook niet gezien want ons mitrailleursnest was goed gecamoufleerd. Verder bleef het die voormiddag rustig en toen we rond de middag zaten te eten, kwam er een oproep dat we ons klaar moesten maken voor transport.

We moesten terug naar de afsluitdijk en van daaruit zouden we naar Engeland gaan. Maar toen we bij de afsluitdijk aankwamen waren daar hevige gevechten gaande. Er hadden zich inmiddels enkele honderden militairen verzameld waar wij zaten met de nodige vrachtwagens, maar we konden niet meer over de afsluitdijk we moesten daar blijven. Daar zijn wij toen gebleven tot zondagavond 12 mei. Overdag is daar, in de omgeving van Gaast nog flink gevochten. Wij hebben daar ook nog een draaibrug over een kanaal laten springen. Zoals gezegd is daar overdag flink geschoten en er kwamen ook Duitse jagers en bommenwerpers de stellingen bij de afsluitdijk bestoken. Wij konden dat vanaf een afstand goed zien. Maar op een gegeven moment maakt uit een formatie jagers een toestel zich los en duikt al schietend op ons af. Wij stonden met een man of tien bij elkaar te kijken en doken natuurlijk onmiddellijk weg, maar een soldaat werd daar dodelijk getroffen. De schapenwei die langs de weg liep waar wij stonden leek wel omgeploegd en van de schapen was niet veel meer over.

We kregen toch weer opdracht om ons gereed te maken voor een overtocht, maar ook die werd afgeblazen we konden er niet meer door. Om zeven uur 's avonds op 12 mei kwamen er zoveel Duitse gevechtswagens en manschappen dat we geen kant meer opkonden en we werden krijgsgevangen gemaakt. Onze wapens hebben we zoveel mogelijk onklaar gemaakt, onze karabijnen hebben we kapot geslagen en toen zijn we opgesloten in de plaatselijke kerk tot de volgende morgen.

's Maandags werden wij in veewagens geladen met ongeveer 50 mensen per wagon en vertrokken we richting Duitsland. Om een uur of tien 's avonds kwamen we in Neubrandenburg aan waar een krijgsgevangenkamp was. We hadden sinds we in de kerk opgesloten werden niets meer te eten of te drinken gehad en het was behoorlijk heet dus de dorst was het ergste. Het kamp was overigens nog lang niet klaar dat waren ze nog volop aan het bouwen. Daar kregen we het eerste eten, twee pellkartoffeln en een bakje koolsoep met een stukje kuch. De eerste nacht hebben we buiten gebivakkeerd want ze konden ons niet plaatsen.

De volgende dag werden we in barakken geplaatst en daarin hadden we kribben met los stro, zonder deken of iets.

Elke morgen appel en om een uur of tien begon het uitdelen van het eten en het duurde wel een uur of vier voordat je je twee ongeschilde gekookte aardappels en je bakje koolsoep met kuch had. Dat ging elke dag zo en heeft enkele weken geduurd.

Op een gegeven moment vroegen ze bouwvakkers voor het bouwen van de barakken. Je kreeg dan een dubbele portie eten en dat was natuurlijk aantrekkelijk. Er was daar een jongen uit Limburg die was ook bouwvakker en ik vroeg hem wat hij deed. Hij zei: "Ik ga niet voor die lui werken. En jij?" Ik zei: "Ik ook niet we zullen maar net als de anderen honger lijden." Als ze krijgsgevangenen wilden maken moesten ze ook maar zorgen dat ze plaats hadden. De hele dag had je behalve eten halen en appel niets te doen. Je bleef dan veel in de barak, omdat het buiten erg heet was en het drinkwater op rantsoen. Onze veldflessen hebben we trouwens meteen toen we krijgsgevangenen gemaakt werden af moeten geven.

Je had natuurlijk wel altijd honger en op een dag had ik weer enkele uren in de rij gestaan voor mijn eten en ik dacht ik probeer het nog een keer. Ik dacht dat niemand het gezien had dat ik voor de tweede keer was en ik was bijna aan de beurt toen ik een enorme stomp met de kolf van een geweer in mijn rug kreeg. Ik viel op de grond en kon niet meer lopen zo hard had hij geslagen. Ik zie die vent nog zo voor me. Ze lieten mij ook zo liggen tot een paar andere krijgsgevangenen mij naar de barak droegen. Daar heb ik enkele dagen gelegen en kreeg geen eten. Ik was afhankelijk van wat andere krijgsgevangenen uit hun eigen mond spaarden.

Er waren daar ook Belgen en Fransen en elke dag weer appel waarop steeds werd gezegd dat de Hollanders spoedig naar "der Heimat", naar huis mochten. Maar we hebben er uiteindelijk zeven weken gezeten tot we in juli eindelijk naar huis gingen. Met de trein gingen we naar Utrecht en daar zijn we ook weer een dag of zo geweest, want alles moest geregistreerd worden. Wie er wel was en wie niet, waar je geweest was enzovoort. De hele administratie was een grote bende want alles was vernietigd in de oorlogsdagen.

De volgende dag mochten we naar huis en het zat er voor ons op. Toen ik een paar dagen thuis was kwam veldwachter Van de Pol om op te nemen hoe het gegaan was en of ik eventuele schade had. Hij had alles genoteerd toen ik bedacht dat ik iets vergeten was. Ik had namelijk toen we in Borger waren en daar weg moesten, mijn gereedschapskist achter gelaten. Die had ik meegenomen om wat aan de barak te doen, ik had tussen het wachtlopen toch tijd zat en ik meende dat ik moest timmeren. Ik vertel dit tegen Van de Pol en hij vraagt wat de waarde was. Wat ik in die kist had zitten was voor ongeveer honderd gulden, voor die tijd een heel bedrag. Maar de veldwachter wuift dit weg en zegt dat ik niet voor vergoeding in aanmerking kom. Waarschijnlijk alleen omdat hij zijn rapport al opgemaakt had toen ik het meldde want ik heb later van anderen gehoord dat zij verloren spullen wel vergoed kregen."

Bron: E.H. Brongers; Afsluitdijk 1940

